

ТОПОНІМІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯК АКТУАЛЬНИЙ НАПРЯМ ГЕОГРАФІЇ

Браславська О. В. завідувач кафедри
географії та методики її навчання
Пасько Н. Є. студентка IV курсу з/в

В епоху загальнопланетарної глобалізації важливе значення має поняття географічного простору, тобто «частини планетного простору, на якому відбуваються процеси активної життєдіяльності українського населення, що характеризується перш за все історичними особливостями заселення і опанування природним середовищем та ландшафтами, під впливом яких склалися своєрідні національні риси господарювання, суспільних і родинних відносин, духовного світу людини» [6]. Але людина також впливає на природне середовище, де складовою такого впливу виступає один з найважливіших елементів культурного компоненту – «топонімічний ландшафт» [2]. Саме тому, метою нашого дослідження визначена практична необхідність усебічного вивчення й дослідження топонімічних територіальних систем засобами і методами географічної науки для встановлення взаємозв'язків і взаємодії з оточуючими територіальними системами різних категорій топонімів. Особливо це важливо для співіснування різних націй і національностей в будь-якій державі, адже «люди мешкають в «світі» географічних назв і не здатні обходитися без них; це – частина середовища існування, і вона повинна бути комфортною» [7, с. 35].

Топоніміка – наука, яка входить до географії, історії й ономастики (науки про власні назви). Топонімічні дослідження географічного змісту є одним з актуальних напрямів географічної науки, так як на будь-якій території протягом історичного часу в умовах різних суспільно-географічних формацій складалася культура географічних найменувань з унікальними характеристиками. Адже «назва географічного об'єкта не буває випадковою, оскільки в ній віддзеркалюється культура народу, природа країни, історична інформація тощо» [8]. Тобто проведене дослідження, побудована топонімічна карта розкривають всі культурологічні, етнографічні, краєзнавчі аспекти суспільного життя, розширюють уявлення про образ території, її географічний, історичний, політичний простір. «Самі топоніми та утворювані ними топонімічні територіальні системи є складовою поняття «географічної культури», як елемент географічного мислення особистості [3].

Узагальнюючи визначення терміну «топоніміка», що надані Л. Зеленською, Н. Морохіним, Е. Мурзаєвим, Н. Подольською, О. Соловйовим, М. Янко й іншими науковцями, та враховуючи чималий досвід плідного застосування топоніміки і топонімічних методів у

географічних дослідженнях встановлено, що топоніміка це – галузь знань, яка займається вивченням походження, розвитку, сучасного стану, змістового значення географічних назв (топонімів), дослідженням їх системності, моделей, структури, ареалів поширення та умов (природних і соціальних) виникнення; з метою підтримання та поліпшення притаманних кожному окремому топоніму пізнавальних, ціннісних і практичних властивостей через виконання ним культурологічних, виховних, адресних, номінаційних функцій та одержання нових знань про минуле і сучасне шляхом застосування емерджентної засади наукових досліджень. Вивчення наукових аспектів розвитку топонімії як елемента географічної науки дозволило охарактеризувати її як науку (науковий напрям), що склалася на стику географії, історії й мовознавства [1; 4; 5].

Втім, однозначно не можна визначити що виникло раніше – географія чи топоніміка, адже назви об'єктам та явищам почали надаватися від часу заселення певної території з поясненням змістовного сенсу конкретної географічної назви. Отже, «топоніміка складалася надзвичайно довго – довше, ніж навіть формувалася кожна окремо взята мова та етнос» [4]. Разом з тим, топоніміка близька до картографії, яка у вигляді найпростіших картографічних малюнків почала формуватися ще в умовах первинного суспільства, ще до виникнення писемності.

Сьогодні топоніміка має чітко визначені об'єкт і предмет, методи та методики, але залишаються спірними питання визначення її місця в системі наук та самого тлумачення терміна.

Про місце топоніміки в системі наук ведеться полеміка. Наприклад, переважною більшістю науковців – як географами, так і представниками інших наук, які використовують в своїх цілях топоніміку, доведено тезу про багатогранність та міждисциплінарність вчення про географічні назви. Деякі науковці твердять про її другорядний, допоміжний характер. На думку третіх – топоніміка через власний об'єкт дослідження – географічні назви (топоніми) – здатна задовольняти вимоги будь-якої науки чи наукового напрямку в сфері суспільного середовища, частиною якого, без сумніву, можна вважати географічні назви.

В. Жекуліним запропонований поділ географічної науки на чотири блоки наук – природничі, соціальні, природничо-суспільні та наскрізні [2, с. 7]. Серед останнього блоку такі дисципліни, як картографія, історія географії, топоніміка і метагеографія. Під терміном «наскрізні» автор розуміє такі дисципліни, концепції, методи й прийоми яких пронизують всю систему географічних наук, і додамо, одне-одного. Втім, сам В. Жекулін проголошує, що віднесення топоніміки до системи географічних наук здійснено ним «з певною часткою умовності», оскільки вважає справедливим її приналежність до лінгвістики, але в той же час, відмічає очевидність її зв'язку з географією. «Топоніміка безперечно є наскрізною географічною наукою, оскільки має своїм об'єктом географічні

назви – топоніми, які розцінюються в якості найважливішої складової географічної інформації з чіткими відміннісними й адресними функціями» [7, с. 32]. Розвиток топоніміки як наукового найбільш інтенсивно здійснюється з середини ХХ ст., хоч перші спроби осмислення накопиченого топонімічного матеріалу сягають ще античних часів [4]. З поч. ХХ ст. за цим напрямом працювали видатні вчені-географи В. Семенов-Тянь-Шанський, Л. Берг, П. Тутковський, Е. Мурзаєв, В. Жучкевич, Є. Поспелов, В. Ніконов та ін. вони стверджували, що ще сторіччя тому географічними назвами цікавилися суто для потреб екскурсійної справи, при цьому без будь-якого наукового підґрунтя, а лише на основі народних легенд і переказів, часто таких, що не мали будь-якої частки дійсності [4]. Географічні назви здатні виконувати певні функції: адресні функції (оскільки будь-яка географічна назва – це адресний знак географічного об'єкта), слугують одним із засобів затвердження національної ідентифікації етносу; практичні властивості топонімів проявляються через виконання ними номінаційних функцій, дослідження яких є цікавим з наукової точки зору, ціннісні властивості топонімів, а їх пізнавальні властивості обумовлюються притаманними їм виховними функціями, їх здатністю нести заряд культурного й ідеологічного впливу, що виховують подібно до історичних пам'яток і заповідних місць любов і повагу до рідного краю та батьківщини в цілому – це особливо актуально для формування світогляду молоді.

Отже, сьогодні топоніміка має широке застосування, певних практичних результатів, і перш за все через поєднання топонімічних, географічних, картографічних методів досліджень.

Список використаних джерел

1. Беленькая В.Д. Очерки англоязычной топонимики / В. Д. Беленькая – М. : Высшая школа, 1977. – 227 с.
2. Жекулин В.С. Введение в географию / В. С. Жекулин – Л. : Изд-во Ленинградского ун-та, 1989. – 272 с.
3. Максаковский В.П. Географическая культура / В. П. Максаковский – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС. – 1998. – 416 с.
4. Мурзаев Э.М. География в названиях / Э. М. Мурзаев – М. : Наука, 1982. – 176 с.
5. Поспелов Е.М. Топонимика и география // Вопросы географии: Топонимика на службе географии / Е. М. Поспелов – М. : Мысль. – Сб. 110. – 1979. – С. 9–10.
6. Соціально-економічна географія України / За ред. О. Шаблія. – Львів : Світ, 1994. – 608 с.
7. Судаков А.С. Наименования географических объектов // Геодезия и картография / А. С. Судаков – 1999. – № 3. – С. 34–39.
8. Этимология: Учебное пособие / Л.А. Введенская, Н.П. Колесников. – СПб. : К., 2004. – 221 с.